

Verkenning

Flexibilisering van het onderwijs: wat, hoe en waarom?

Nyncke de Jong
Nynke Bos & Andrea Prince

Verschijningsvormen van flexibilisering in het hoger onderwijs

Auteurs

Nyncke de Jong, Nynke Bos & Andrea Prince

Lectoraat

Teaching, Learning & Technology

Soort object

Verkenning

Datum

Oktober 2024

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. De basis: wat is flexibel onderwijs?	3
2.1 Doelstellingen flexibilisering	3
2.2 Dimensies van flexibilisering	4
2.3 Samengevat	6
3. De uitwerking: verschijningsvormen flexibilisering	6
4. Studiesucces binnen flexibel onderwijs	10
5. Flexibilisering in het Hoger Onderwijs: Doelen, Dimensies en Uitdagingen	10
5.1 Betekenis verlenen aan flexibilisering	10
5.2 Uitdagingen en de rol van zelfregulatie	12
5.3 Doel en middel	13
6. Vervolgonderzoek	14
Referentielijst	14

1. Inleiding

Het hoger onderwijs wordt al jaren geconfronteerd met een steeds diversere groep instromende studenten. Dit maakt het noodzakelijk dat er binnen het onderwijs steeds meer aandacht komt voor de unieke student (Severiens et al., 2014). Onderwijsinstellingen stemmen hun programma's af op de behoeften van studenten, waarbij rekening wordt gehouden met hun cognitieve, affectieve, logistieke vermogens, praktische mogelijkheden en interesses, zowel binnen de studie als in relatie tot hun toekomstige beroep. Dit valt onder de noemer 'flexibilisering van het onderwijs' (Rao & Meo, 2016; Smith & Hill, 2019). Van oudsher lag de nadruk op flexibilisering vooral bij deeltijdopleidingen, waar de behoefte aan maatwerk en aanpassing aan individuele situaties duidelijker aanwezig is. Tegenwoordig wordt deze benadering echter ook steeds vaker toegepast in het voltijdonderwijs, hoewel de onderliggende redenen daar minder vanzelfsprekend zijn. Deze verkenning richt zich op de betekenis van flexibilisering in het onderwijs, de verschillende overwegingen; de gevolgen hiervan voor het leerproces en de leeromgeving en hoe flexibilisering samenhangt met studiesucces.

2. De basis: wat is flexibel onderwijs?

Flexibel onderwijs is geen nieuw concept. Al sinds het eind van de vorige eeuw wordt er in verschillende onderzoeken gesproken over flexibilisering van het onderwijs. Deze studies hanteren uiteenlopende definities, wat aantoont dat er nog geen algemeen geaccepteerde invulling van het begrip is. Dit komt doordat flexibel onderwijs op verschillende manieren wordt vormgegeven, afhankelijk van de context en de specifieke behoeften van de studentpopulatie, zoals bijvoorbeeld de verschillen tussen deeltijd- en voltijdonderwijs. De gemeenschappelijke kern lijkt te zijn dat het onderwijs wordt afgestemd op de behoeften, de (cognitieve, affectieve en logistieke) mogelijkheden en de interesses van de unieke student, met het oog op het toekomstige beroep (Smith & Hill, 2019; Rao & Meo, 2016). Vanwege de variërende benaderingen van onderwijsinstellingen kan het begrip 'flexibel onderwijs' breed worden opgevat als *een curriculum waarin studenten de mogelijkheid krijgen om invloed uit te oefenen op hun eigen leerproces en leeromgeving, met als doel hun studiesucces te vergroten* (Jonker et al., 2020a).

2.1 Doelstellingen flexibilisering

Omdat de definitie van flexibel onderwijs geen concrete ontwikkel- of ontwerprichting biedt, blijft vaak onduidelijk wat opleidingen of onderwijsinstellingen precies bedoelen wanneer ze zeggen "werk te maken van flexibilisering". Waar richten ze zich dan specifiek op? De eerste vraag die beantwoord moet worden, is waarom: welk probleem willen ze aanpakken door het onderwijs te flexibiliseren, of welk (innovatie)doel willen ze met deze flexibilisering bereiken? Daarbij zijn verschillende overwegingen denkbaar:

- **Psychologische overwegingen** – gebaseerd op de zelfdeterminatietheorie van Ryan en Deci (2000), waarbij drie basisbehoeften centraal staan in het onderwijs: autonomie (de vrijheid om zelf keuzes te maken), competentie (vertrouwen in het eigen leerproces) en relatie (verbondenheid met anderen). Het vervullen van deze behoeften bevordert de intrinsieke motivatie en zelfregulatie van studenten (Ryan & Deci, 2000; Zimmerman & Schunck, 2011). Zelfregulerende vaardigheden, zoals het zelfstandig sturen van het leerproces, zijn essentieel

binnen flexibel onderwijs (Boelens et al., 2017; Theelen & Van Breukelen, 2021; Theobald, 2021; Van der Kaap et al., 2020). Flexibilisering kan volgens psychologisch onderzoek de motivatie van studenten versterken (Huizinga et al., 2022).

- **Pedagogisch-didactische overwegingen** – het ontwerpen en aanbieden van onderwijs dat aansluit op de diverse kenmerken van studenten binnen groepen. Dit houdt rekening met variaties in leeftijd, woonplaats, culturele achtergrond, persoonlijke en professionele ervaring, behoeften, motivatie, studieaanpak, digitale vaardigheden en vooropleiding (Severiens et al., 2014). Deze verschillen beïnvloeden de interesses, behoeften en mogelijkheden van studenten (zowel cognitief, affectief als logistiek) in relatie tot hun studie en toekomstige beroep. Pedagogisch-didactisch gezien kan flexibel onderwijs helpen het onderwijs beter af te stemmen op deze individuele verschillen (Borghuis, 2019; Huizinga et al., 2022).
- **Praktische overwegingen** – flexibel onderwijs biedt studenten de mogelijkheid om hun studie beter te combineren met werk en gezinsleven, en maakt het onderwijs toegankelijker voor studenten met fysieke of psychische beperkingen (Jonker et al., 2020b). Door rekening te houden met tijd- en plaatsgebonden omstandigheden, kan flexibel onderwijs praktische barrières verminderen en de toegankelijkheid vergroten (Huizinga et al., 2022).
- **Marketingoverwegingen** – flexibel onderwijs helpt onderwijsinstellingen om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen en hun marktaandeel te vergroten door aantrekkelijk te zijn voor een bredere doelgroep. Het verhogen van de instroom wordt bereikt door flexibiliteit te promoten als een manier om tegemoet te komen aan diverse behoeften, zoals het combineren van studie met werk, gezin en/of topsport, of door erkenning te geven aan bestaande kennis en ervaring. Flexibiliteit wordt daarbij gekoppeld aan curriculumkenmerken zoals keuzevrijheid in tempo, studieroute, studieduur, en de mogelijkheid om eigen kennis en leervoorkeuren in te brengen (Jonker et al., 2020b). Daarnaast speelt de groeiende interesse in microcredentials, waarbij studenten zich inschrijven voor slechts één module, een belangrijke rol in het aantrekken van studenten die zich willen bijscholen of ontwikkelen binnen het kader van een leven lang leren. Vanuit marketingperspectief helpt flexibel onderwijs om een grotere en diverse groep studenten aan te spreken (Huizinga et al., 2022).

Om te bepalen wat flexibilisering binnen een opleiding of onderwijsinstelling betekent, moet eerst duidelijk zijn welk doel men wil bereiken. Is het doel bijvoorbeeld om het onderwijs breder toegankelijk te maken voor andere doelgroepen, waarbij praktische en marketingoverwegingen een belangrijke rol spelen? Of richt men zich op het vergroten van de motivatie van studenten, waarbij psychologische overwegingen centraal staan? Pas wanneer deze doelen helder zijn, kan een passende vorm van flexibilisering worden gekozen die aansluit bij het beoogde doel. Bij elke overweging of deze nu psychologisch, pedagogisch-didactisch, praktisch of marketingtechnisch zijn, draait het om wat flexibilisering kan opleveren, oftewel de 'beloftes van flexibilisering' (Jonker et al., 2020b).

2.2 Dimensies van flexibilisering

Wanneer de doelstellingen van flexibilisering duidelijk zijn en de overwegingen in kaart zijn gebracht, is de volgende stap om te bepalen welke dimensies van het leerproces en de leeromgeving beïnvloed moeten worden. Flexibilisering kan plaatsvinden binnen vier dimensies: wat studenten leren, hoe ze leren, wanneer ze leren en waar ze leren (Jonker et al., 2020a; Krepel et al., 2023; Tucker & Morris, 2011). Deze dimensies beschrijven de verschillende manieren waarop onderwijsinstellingen flexibiliteit

kunnen aanbieden. In Tabel 1 wordt een gedetailleerde uitwerking van deze dimensies gepresenteerd, waarin wordt aangegeven welke elementen binnen elk van deze categorieën flexibel kunnen worden ingericht om beter aan te sluiten bij de veronderstelde behoeften van studenten.

Tabel 1

Dimensies van flexibel onderwijs

Wat	Dit houdt in dat studenten invloed kunnen uitoefenen op de specifieke onderwerpen, opdrachten en leeractiviteiten waarmee ze aan de slag gaan, evenals op de manier waarop ze worden getoetst. Hierdoor kunnen ze bijvoorbeeld kiezen welke thema's of projecten ze willen verdiepen binnen een vak, of hoe ze hun leerresultaten willen laten zien.
Hoe	Dit verwijst naar de manier waarop het onderwijs wordt vormgegeven, zoals de keuze van leeractiviteiten, variërend van zelfstandig werken tot samenwerken in groepen, en de manier waarop docenten hun rol invullen. Dit kan betekenen dat studenten meer keuze krijgen in de werkvormen die zij gebruiken om te leren, en hoe ze begeleid worden tijdens hun leerproces.
Wanneer	Studenten kunnen hierbij invloed uitoefenen op het tijdstip waarop ze leren, de duur van hun leeractiviteiten, en de volgorde waarin ze leerstof of toetsen doorlopen. Dit biedt hen de flexibiliteit om hun studieplanning af te stemmen op hun persoonlijke schema en leerbehoeften.
Waar	Dit houdt in dat studenten kunnen kiezen waar ze leren, of dat nu online, op de onderwijsinstelling, op de werkplek of een combinatie van deze opties is. Deze flexibiliteit stelt hen in staat om hun leeromgeving af te stemmen op wat voor hen het beste werkt, afhankelijk van hun persoonlijke situatie en voorkeuren.

Opmerking. Gebaseerd op Jonker et al. (2020a), Krepel et al. (2023), en Tucker & Morris (2011).

Hoewel de dimensies van flexibilisering afzonderlijk worden gepresenteerd, beïnvloeden ze elkaar in de praktijk. Als een opleiding flexibilisering toepast op het "wanneer" (bijvoorbeeld door studenten de vrijheid te geven zelf te bepalen wanneer ze opdrachten inleveren), kan dit ook invloed hebben op het "hoe" (bijvoorbeeld dat studenten zelfstandig werken in plaats van in vaste groepsverbanden) en op het "waar" (bijvoorbeeld dat ze vaker online werken, omdat fysieke bijeenkomsten moeilijker te plannen zijn) (Huizinga et al., 2022; Jonker et al., 2020a). De mate van flexibiliteit kan variëren: sommige opleidingen bieden studenten weinig keuze, terwijl andere veel autonomie geven. Ondanks deze flexibiliteit blijven de leeruitkomsten centraal staan; studenten hebben vooral invloed op de manier waarop ze deze leeruitkomsten behalen.

Flexibel onderwijs betekent niet dat studenten volledige vrijheid krijgen in hun leerproces. Het doel is vooral om het onderwijs beter af te stemmen op de verschillende achtergronden en diversiteit van studenten (Van Kuijk et al., 2010). Flexibiliteit is bovendien niet voor elke student even aantrekkelijk; de behoefte eraan varieert binnen het hoger onderwijs (Huizinga et al., 2022). Sommige studenten geven de voorkeur aan minder flexibiliteit en kiezen bewust voor het vaste curriculum. Ook dit sluit aan bij hun specifieke behoeften, mogelijkheden (cognitief, affectief en logistiek) en interesses.

2.3 Samengevat

Wanneer de doelstellingen van flexibilisering worden vergeleken met de dimensies van flexibilisering, kan worden geconcludeerd dat flexibel onderwijs meer inhoudt dan alleen het bieden van keuzevrijheid aan studenten. Het draait om het zorgvuldig afstemmen van het onderwijs op de uiteenlopende behoeften en omstandigheden van de studentpopulatie. Elke dimensie van flexibilisering – wat, hoe, wanneer en waar – biedt mogelijkheden om het onderwijs te personaliseren en toegankelijker te maken, waarbij de mate van flexibiliteit afhankelijk is van de specifieke doelen van de opleiding of onderwijsinstelling.

De psychologische, pedagogisch-didactische, praktische en marketingoverwegingen bepalen welke keuzes worden gemaakt bij de implementatie van flexibilisering. Bijvoorbeeld, als het doel is om de motivatie van studenten te verhogen (psychologische overwegingen), kan flexibiliteit in het "hoe" of "wanneer" worden ingezet. Als de toegankelijkheid voor werkende studenten of studenten met zorgtaken moet worden vergroot (praktische overwegingen), zal de nadruk eerder liggen op flexibiliteit in "waar" en "wanneer".

Flexibilisering betekent echter niet dat studenten volledige vrijheid krijgen; de leeruitkomsten blijven altijd leidend. Het doel is dan ook om binnen bepaalde kaders ruimte te bieden aan studenten om invloed uit te oefenen op hun leerproces. Dit toont aan dat flexibilisering maatwerk is, waarbij de mate van autonomie varieert afhankelijk van de behoeften van de studenten en de context van de studie.

3. De uitwerking: verschijningsvormen flexibilisering

De scheiding tussen de verschillende dimensies en doelstellingen van flexibilisering is niet altijd duidelijk, wat de uitwerking en vormgeving ervan bemoeilijkt. Om meer overzicht te bieden, zijn op basis van de vier dimensies (wat, hoe, wanneer en waar) verschillende verschijningsvormen van flexibilisering in kaart gebracht, die terug te vinden zijn in Tabel 2. Deze verschijningsvormen omvatten 'versnelling', 'vertraging', 'verdieping', 'verbreding', 'co-creatie' en 'modulair'. Binnen deze vormen kunnen studenten keuzes maken die variëren van subtiel tot ingrijpend, afhankelijk van hun persoonlijke behoeften, mogelijkheden (cognitief, affectief en logistiek) en interesses, in relatie tot hun studie en toekomstige beroep.

Hoewel deze vormen een structuur bieden om flexibel onderwijs vorm te geven, komen in de praktijk vaak meerdere verschijningsvormen tegelijkertijd voor. Dit laat zien dat de grenzen tussen deze vormen flexibel en overlappend kunnen zijn (Versnellingsplan, 2019). De praktijkvoorbeelden in Tabel 2 illustreren hoe flexibilisering eruit kan zien, maar zijn niet de enige mogelijke toepassingen; er kunnen ook andere voorbeelden passend zijn. De eerder beschreven 'beloftes van flexibilisering' (Jonker et al., 2020b) hangen nauw samen met de verschijningsvormen uit Tabel 2. Deze beloftes weerspiegelen de verschillende overwegingen die ten grondslag liggen aan flexibilisering, zoals psychologische, pedagogisch-didactische, praktische en marketinggerelateerde overwegingen. De doelstellingen van flexibilisering geven richting aan hoe en in welke mate flexibilisering wordt toegepast binnen een opleiding of instelling. Vanuit elke doelstelling kunnen meerdere verschijningsvormen van flexibilisering worden ontwikkeld, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften en mogelijkheden van de student. Een of meerdere beloften kunnen worden verbonden aan verschillende vormen van flexibilisering, wat aantoont dat één doel van flexibilisering op meerdere manieren kan worden ingevuld.

Tabel 2 *Verschijningsvormen van flexibilisering*

	Omschrijving	Praktijkvoorbeeld	Samenhang 'beloften flexibilisering' en verschijningsvormen flexibilisering
1.Versnelling	De student volgt een opleiding binnen een onderwijsinstelling, maar heeft de mogelijkheid het onderwijsprogramma te versnellen. Studenten kunnen door middel van flexibele toetsing een module afronden wanneer ze de leeruitkomsten hebben behaald. Op deze manier sluit het onderwijs beter aan op de mogelijkheden en voorkennis van de student en kan de studie gecombineerd worden met andere belangrijke activiteiten, bijvoorbeeld met een baan. Onderwijs en bijbehorende opdrachten worden zowel klassikaal als in de digitale leeromgeving aangeboden. Het gehele onderwijsprogramma ligt echter wel grotendeels vast.	Binnen Hogeschool Inholland wordt de flexibele deeltijd 'Social Work' aangeboden. In deze deeltijdopleiding staat de gedachte 'leven lang ontwikkelen' centraal. Studenten ontwikkelen zichzelf verder aan de hand van nieuwe opgedane kennis en ervaring die ze kunnen gebruiken om up-to-date te blijven binnen hun huidige werk (bijscholing) of om in te zetten binnen een nieuw vakgebied (omscholing) (Semeijn et al., 2017). Binnen de flexibele deeltijdopleiding wordt er gewerkt met leeruitkomsten en stelt de student samen met de leercoach een persoonlijke leerroute samen aan de hand van de dimensies van flexibilisering (wat, hoe, wanneer en waar). De student heeft bij elke leeractiviteit de keuze om te versnellen op de volgende drie manieren (Hogeschool Inholland, 2022): <ul style="list-style-type: none"> - Direct de toetsen maken, zonder programma en/of begeleiding gevolgd te hebben. - Vrijstellingen aanvragen voor één of meerdere leeractiviteiten bij verantwoording dat een leeruitkomst reeds is behaald. - Valideren: aan de hand van eerder verworven kennis en vaardigheden bewijzen de leeruitkomsten aangetoond te hebben. 	Pedagogisch-didactisch Psychologisch Praktisch Marketing
2.Vertraging	De student volgt een opleiding binnen een onderwijsinstelling, maar heeft de mogelijkheid het onderwijsprogramma te vertragen. Studenten kunnen door middel van flexibele toetsing een module afronden wanneer ze de leeruitkomsten hebben behaald. Op deze manier sluit het onderwijs beter aan op de capaciteit en voorkennis van de student. Zowel werkenden, mensen met gezin-privé balans, als studenten met een functiebeperking kunnen profijt hebben van deze verschijningsvorm. Het gaat bij deze verschijningsvorm niet persé om langstudeerders. Onderwijs en bijbehorende opdrachten worden zowel klassikaal als in de digitale leeromgeving aangeboden.	Binnen Hogeschool Inholland wordt de flexibele deeltijd 'Social Work' aangeboden. Binnen de flexibele deeltijdopleiding wordt er gewerkt met leeruitkomsten en stelt de student samen met de leercoach een persoonlijke leerroute samen aan de hand van de dimensies van flexibilisering (wat, hoe, wanneer en waar). De student heeft bij elke leeractiviteit de keuze om te vertragen en kan zo langer over de studie doen dan de nominale vier jaar. De enige voorwaarde is dat de student binnen twee jaar 50 van de 60 studiepunten binnen de propedeuse heeft behaald (Hogeschool Inholland, 2022).	Pedagogisch-didactisch Psychologisch Praktisch Marketing
3.Verdieping	De student heeft de mogelijkheid om zich verder te verdiepen in een onderwerp op twee manieren. Ten eerste kan de student een deel van het onderwijsprogramma volgen bij een andere opleiding of onderwijsinstelling om zich verder te specialiseren in een relevant onderwerp voor de studie. Daarnaast kan de student binnen een vak aangeven meer verdieping te willen op een specifiek onderwerp dat hem of haar aanspreekt. Dit kan bijvoorbeeld door extra opdrachten of projecten te doen die verder ingaan op de betreffende materie. In beide gevallen gaat het om het verdiepen van de aangeboden onderwijsinhoud.	Binnen de minor 'Designing Future Care, technology aided' van Hogeschool Zuyd kunnen studenten op basis van eigen interesse en expertise persoonlijke leerdoelen opstellen waar ze gedurende de minor aan gaan werken. Deze minor is toegankelijk voor alle studenten van alle opleidingen en wordt in het eerste halfjaar van het collegejaar aangeboden. De praktijkopdrachten waar studenten mee aan de slag gaan worden ingebracht door zorg- of welzijnsorganisaties. De studenten maken hierbij gebruik van evidence based practices, service-design thinking, user-centered design en werken samen met technische en zorgprofessionals.	Pedagogisch-didactisch Psychologisch

		Een voorbeeld van verdieping binnen een vak is te vinden bij het honoursprogramma van de Hogeschool van Amsterdam (HvA). Daar kunnen studenten binnen hun bestaande vakken extra opdrachten maken en projecten doen om zich verder te verdiepen in specifieke onderwerpen die hen interesseren, zonder dat ze hun eigen leeruitkomsten hoeven te formuleren. Dit biedt hen de kans om meer inhoudelijke uitdaging te krijgen binnen een bestaand vak, bijvoorbeeld door extra literatuur te lezen of praktijkgerichte opdrachten te doen die dieper ingaan op de stof.	
4. Verbreding	De student heeft de mogelijkheid om een deel van het onderwijsprogramma bij een andere opleiding of onderwijsinstelling te volgen om zich vanuit interesse te verbreden in een nieuw onderwerp. Het gaat hier om de aangeboden onderwijsinhoud.	Binnen de minor 'Designing Future Care, technology aided' van Hogeschool Zuyd kunnen studenten op basis van eigen interesse en expertise persoonlijke leerdoelen opstellen waar ze gedurende de minor aan gaan werken. Deze minor is toegankelijk voor alle studenten van alle opleidingen en wordt in het eerste halfjaar van het collegejaar aangeboden. De praktijkopdrachten waar studenten mee aan de slag gaan worden ingebracht door zorg- of welzijnsorganisaties. De studenten maken hierbij gebruik van evidence based practices, service-design thinking, en user-centered design en werken samen met technische en zorgprofessionals.	Pedagogisch-didactisch Psychologisch
5. Co-creatie	Het individuele en unieke leertraject van de student staat centraal. De student stelt, in samenwerking met de onderwijsinstelling, de vorm en inhoud van het onderwijsprogramma samen op basis van de ontwikkeling van de student (co-creatie). De student wordt, naast de docent, als mede ontwikkelaar beschouwd. Hierbij staat vertrouwen in de student en de ruime mogelijkheid tot het geven en ontvangen van feedback centraal (Sluijsmans & Segers, 2018). De student specificeert samen met de docent binnen het kader van leeruitkomsten hoe het onderwijs eruit moet komen te zien en hoe de student naar persoonlijke leerdoelen toe wil werken. Studenten krijgen hiermee een traject op maat.	Een voorbeeld van flexibel onderwijs, waarbij het programma in samenwerking met de student wordt ontworpen, is te vinden bij NHL Stenden Hogeschool. In dit model staat het individuele leertraject van de student centraal, waarbij de leerroute, inhoud en het tempo van de studie samen met een studiecoach worden bepaald. Dit geeft studenten de mogelijkheid om hun opleiding aan te passen aan hun persoonlijke behoeften, bijvoorbeeld door te versnellen of bepaalde delen van het programma te vertragen. Het programma is modulair opgebouwd, waardoor studenten certificaten kunnen behalen voor afgeronde modules. Op basis van hun werkervaring of eerdere studie kunnen onderdelen worden aangepast om zo maatwerk te leveren. Dit proces, waarin de student actief betrokken is bij de vormgeving van het eigen traject, is een vorm van co-creatie met behoud van de leeruitkomsten van de opleiding.	Pedagogisch-didactisch Psychologisch Marketing
6. Modulair studeren	De student schrijft zich in voor een of meerdere gewenste modules in plaats van een compleet onderwijsprogramma. Deze modules kunnen (eventueel bij verschillende onderwijsinstellingen) worden gevolgd en EC's voor behaald worden. Door te werken met deelcertificaten of microcredentials wordt flexibiliteit geboden. De microcredential is een betrouwbaar certificaat waarmee professionals binnen en buiten de onderwijsinstelling kunnen aantonen wat ze weten, kunnen en begrijpen na succesvolle afronding van	In november 2021 is de pilot microcredentials gestart, waar 34 Nederlandse hogescholen en universiteiten aan deelnemen. Binnen Hogeschool Zuyd hebben begin januari 2023 twintig werkende professionals de eerste microcredentials ontvangen. De microcredentials werden uitgereikt aan de professionals van ZuydSwitch Zorg (Verpleegkunde deeltijd basismodule). Met het afronden van deze module hebben deze studenten de basis gelegd	Pedagogisch-didactisch Psychologisch Marketing

een onderwijseenheid. Bij een microcredential gaat het niet alleen om het eindresultaat. Het gehele proces, inclusief de leeractiviteiten en bijbehorende toetsing van leeruitkomsten, geeft waarde aan een microcredential. De omvang (3 – 30 EC) en waarde maken het aantrekkelijk voor professionals om zich in het hoger onderwijs te specialiseren, bij- of om te scholen (Versnellingsplan, 2021). Indien een diploma gewenst is, kunnen verschillende modules gestapeld worden in combinatie met een thesis.

Deze verschijningsvorm komt, net zoals in bovenstaand voorbeeld, regelmatig samen voor met de verschijningsvorm 'versnellen' of 'vertragen'. Zowel werkenden, mensen met gezin-privé balans, als studenten met een functiebeperking kunnen profijt hebben van deze verschijningsvorm.

om te starten met de opleiding Verpleegkunde Deeltijd (Brand-Gruwel, 2024).

4. Studiesucces binnen flexibel onderwijs

Flexibel onderwijs, afgestemd op de individuele behoeften en interesses van studenten, wordt vaak gezien als een manier om studiesucces te vergroten (Jonker et al., 2020b). Hoewel er geen eenduidige definitie van studiesucces bestaat, omschrijven Jonker et al. (2020b) dit als een combinatie van kwantitatieve rendementen (zoals instroom, doorstroom en uitstroom) en kwalitatieve criteria (zoals studenttevredenheid en succes op de arbeidsmarkt). In recentere onderzoeken is het begrip 'studiesucces' vervangen door 'studentsucces', dat naast in-, door- en uitstroomcijfers ook aspecten zoals persoonlijke ontwikkeling (zelfregulatie) en socialisatie (voorbereiding op de arbeidsmarkt) omvat.

Hoewel vaak wordt verondersteld dat flexibilisering het studentsucces bevordert, is dit niet direct herleidbaar in de literatuur. Dit komt mede doordat verschillende studentengroepen lastig met elkaar te vergelijken zijn (Belfi et al., 2015; Jonker et al., 2020b). Daarnaast wordt in onderzoeken vaak gekeken naar de afgeronde studie als uitkomstmaat, terwijl het verloop van het studieproces juist centraal zou moeten staan bij flexibilisering. Er is dan ook meer vergelijkbaar onderzoek nodig om te kunnen vaststellen of flexibilisering daadwerkelijk bijdraagt aan het studentsucces (Belfi et al., 2015; Jonker et al., 2020b).

Bij deeltijdopleidingen blijkt flexibilisering vaak succesvol te zijn, met name vanwege praktische overwegingen zoals de combinatie van studie, werk en privéleven. Deze positieve ervaringen worden echter te gemakkelijk doorgetrokken naar het voltijdonderwijs (Van Casteren, Janssen, Bruckx, & Vroegh, 2021), zonder een goede analyse van de context of problemen. Bij voltijdstudenten, die vaak jong zijn en nog moeten leren leren, is het de vraag of flexibilisering altijd even wenselijk is. Veel van deze studenten, waaronder eerste-generatiestudenten, hebben juist behoefte aan structuur en begeleiding om te voorkomen dat ze 'zwemmen' in een te vrije leeromgeving.

Een ander probleem is dat de doelstellingen van flexibilisering vaak niet duidelijk worden geformuleerd, waardoor het achteraf lastig is om succes te meten in termen van studentsucces. Daarnaast wordt er vaak een verkeerde uitkomstmaat gehanteerd, zoals het afronden van een opleiding, terwijl het succes van flexibilisering juist gemeten zou moeten worden aan de hand van factoren zoals zelfregulatie en sociale integratie in het leerproces (Belfi et al., 2015; Jonker et al., 2020b).

5. Flexibilisering in het Hoger Onderwijs: Doelen, Dimensies en Uitdagingen

5.1 Betekenis verlenen aan flexibilisering

In deze verkenning is beschreven wat flexibilisering in het onderwijs inhoudt, welke doelstellingen het kan dienen, welke dimensies er zijn, en welke verschijningsvormen er mogelijk zijn binnen flexibel onderwijs. Flexibel onderwijs is geen nieuw concept; sinds het eind van de vorige eeuw wordt er in

verschillende onderzoeken al gesproken over de flexibilisering van onderwijs. Tot op heden is er echter nog geen eenduidig begrip van wat flexibilisering precies betekent onder professionals in het onderwijsveld. Dit komt doordat flexibel onderwijs op verschillende manieren kan worden vormgegeven, afhankelijk van de context en de specifieke doelen van de onderwijsinstelling. Wat wel duidelijk is, is dat flexibel onderwijs draait om het afstemmen van onderwijs op de behoeften, mogelijkheden (cognitief, affectief en logistiek) en interesses van een diverse studentengroep (Rao & Meo, 2016; Smith & Hill, 2019). Hoewel er binnen flexibel onderwijs geen vaste route voor de student bestaat, zijn er verschillende verschijningsvormen geïdentificeerd, zoals versnelling, vertraging, verdieping, verbreding, co-creatie en modulair studeren. Deze verschijningsvormen bieden studenten de mogelijkheid om keuzes te maken die passen bij hun persoonlijke behoeften en doelen, binnen de context van hun studie en toekomstige beroep. Daarbij kunnen verschillende vormen van flexibilisering vaak tegelijkertijd worden toegepast, waardoor de grenzen tussen deze vormen vloeiend kunnen zijn (Versnellingsplan, 2019). Daarom is het voor onderwijsinstellingen van cruciaal belang om te bedenken waarom ze het onderwijs willen flexibiliseren en daarna zorgvuldig te overwegen welke betekenis zij toekennen aan het concept van flexibilisering en hoe ze dit ten slotte in de praktijk brengen.

Om de betekenis van flexibilisering verder te verkennen, volgt hieronder een aantal concrete voorbeelden waarin flexibilisering wordt uitgewerkt. Elk voorbeeld is voorzien van een bijbehorende doelstelling en het probleem dat het probeert op te lossen, om een duidelijke betekenis te geven aan flexibilisering in de praktijk.

1. Verbeteren van toegankelijkheid

Doelstelling: Flexibilisering kan helpen om het onderwijs toegankelijker te maken voor verschillende groepen studenten, zoals werkenden, zorgverleners, of mensen met fysieke of mentale beperkingen.

Probleem: Traditioneel onderwijs is vaak te rigide in tijd en plaats, wat het voor sommige studenten moeilijk maakt om deel te nemen. Flexibel onderwijs kan hier oplossingen bieden door bijvoorbeeld afstandsonderwijs, modulaire programma's of individuele leerpaden.

2. Combineren van studie en werk

Doelstelling: Flexibilisering stelt studenten in staat hun studie te combineren met werk of andere verplichtingen.

Probleem: Vooral deeltijdstudenten hebben moeite om hun studie in te passen naast werk en gezinsleven. Flexibele programma's met opties zoals modulair studeren of studeren op eigen tempo kunnen dit probleem verminderen.

3. Vergroten van studententevredenheid en motivatie

Doelstelling: Door studenten meer autonomie te geven in hun leerproces (bijvoorbeeld over wat, hoe en wanneer ze leren), kan flexibilisering bijdragen aan hun intrinsieke motivatie en tevredenheid.

Probleem: Studenten voelen zich soms minder betrokken bij een vastomlijnd curriculum waarin ze weinig keuzevrijheid hebben. Flexibilisering kan studenten meer eigenaarschap geven over hun leerproces, wat kan leiden tot hogere betrokkenheid en betere leerprestaties.

4. Aansluiten bij de diverse behoeften van studenten

Doelstelling: Onderwijs flexibeler maken om tegemoet te komen aan de diversiteit van de studentengroep, zoals culturele achtergrond en persoonlijke voorkeuren.

Probleem: Een homogeen onderwijsaanbod sluit vaak niet goed aan op de verschillende leerbehoeften van een diverse studentpopulatie. Flexibilisering kan helpen om het onderwijs af te stemmen op deze variatie, waardoor meer studenten zich gezien en gesteund voelen in hun leerproces.

5. Voorbereiden op een veranderende arbeidsmarkt

Doelstelling: Flexibel onderwijs kan studenten beter voorbereiden op een snel veranderende arbeidsmarkt door hen de mogelijkheid te geven hun programma af te stemmen op de vaardigheden en kennis die zij in hun toekomstige werkveld nodig zullen hebben.

Probleem: Starre curricula kunnen moeilijk inspelen op de snelle veranderingen in de arbeidsmarkt. Flexibilisering kan helpen studenten beter voor te bereiden op een toekomst waarin levenslang leren en aanpassingsvermogen cruciaal zijn.

6. Vergroten van studiesucces (instroom, doorstroom en uitstroom)

Doelstelling: Onderwijsinstellingen willen vaak het studiesucces verhogen door programma's beter af te stemmen op de behoeften en mogelijkheden van studenten.

Probleem: Traditionele onderwijsstructuren kunnen leiden tot studievertraging of uitval, vooral bij studenten die niet goed gedijen in een one-size-fits-all aanpak. Flexibilisering kan hierbij helpen door het onderwijsproces meer op maat te maken, waardoor meer studenten succesvol kunnen zijn.

5.2 Uitdagingen en de rol van zelfregulatie

Studenten in het hoger onderwijs hebben in verschillende mate behoefte aan flexibel onderwijs (Huizinga et al., 2022). Sommige studenten verkiezen het reguliere curriculum zonder aanpassingen, terwijl anderen in meer of mindere mate behoefte hebben aan flexibiliteit in hun leertraject. Voor deze laatste groep is de ontwikkeling van zelfregulerende vaardigheden essentieel, omdat zij verschillende keuzes moeten maken binnen hun leerproces (Brand-Gruwel et al., 2014). Onderzoek toont aan dat er verschillen zijn in de mate waarin studenten en opleidingen succesvol zijn in het ontwikkelen van zelfregulerend leren (Howlett et al., 2021). Juist in situaties waarin flexibel onderwijs een beroep doet op de zelfregulerende vaardigheden van studenten, is de inzet van een studietoestel van essentieel belang. Studenten ontwikkelen deze vaardigheden namelijk niet vanzelf verder zonder ondersteuning (Sins, 2023). Daarom is het belangrijk dat flexibel onderwijs extra aandacht besteedt aan de ontwikkeling van zelfregulerende vaardigheden, zowel op het niveau van het leerproces als het leertraject. Dit stelt studenten in staat om weloverwogen keuzes te maken tijdens hun studie. De rol van de studietoestel moet niet verward worden met die van een studieloopbaanbegeleider (Brinkman et al., 2022). Terwijl een studieloopbaanbegeleider zich richt op de bredere carrièreplanning en academische voortgang van de student, ondersteunt de speciaal opgeleide studietoestel studenten specifiek bij het nadenken over wat ze in hun studie willen bereiken (leerproces, student-gestuurd) en hoe ze dat kunnen doen (leertraject, begeleid door de studietoestel). Het verschil ligt in de focus van begeleiding: de studieloopbaanbegeleider richt zich op de lange termijn doelen, terwijl de studietoestel meer gericht is op het dagelijks leerproces en -traject van de student. Daarom moet een studietoestel in die gevallen de unieke student passend kunnen begeleiden en kunnen laten reflecteren op de gemaakte keuzes binnen flexibel onderwijs.

Het is van belang om te benadrukken dat op dit moment nog niet duidelijk is welke hulpmiddelen of instrumenten het meest effectief zijn voor de studietoestel om de unieke student passend op niveau te

kunnen ondersteunen. Verder onderzoek in de praktische uitwerking van het werk van een studietoestel is dan ook nodig.

Er is tot op heden geen eenduidig onderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen flexibel onderwijs en studiesucces van studenten. Dit komt deels doordat de doelstellingen van flexibilisering sterk variëren tussen onderwijsinstellingen, wat het moeilijk maakt om de impact van flexibilisering als geheel te evalueren (Belfi et al., 2015; Jonker et al., 2020b). Flexibilisering is geen uniform concept; het kan bijvoorbeeld gericht zijn op het verbeteren van toegankelijkheid, het verhogen van studenttevredenheid, het ondersteunen van werkende studenten, of het bevorderen van persoonlijke ontwikkeling en zelfregulatie. Hierdoor verschillen de meetbare resultaten van studies naar flexibilisering sterk, afhankelijk van welke doelstelling de onderwijsinstelling voor ogen heeft.

Omdat flexibilisering verschillende doelen kan dienen, kan het onderzoek zich niet beperken tot één enkele maatstaf zoals studiesucces. Hoewel afstuderen vaak wordt gebruikt als graadmeter, zegt dit weinig over het proces dat de student heeft doorlopen en in hoeverre flexibilisering hierop invloed heeft gehad. Om een beter beeld te krijgen van de effecten van flexibilisering, is het noodzakelijk dat toekomstig onderzoek breder kijkt naar het leerproces zelf en hoe dit verloopt voor verschillende typen studenten.

Aangezien de relatie tussen flexibilisering en studiesucces niet altijd eenduidig is en flexibilisering een grote investering vraagt in termen van tijd, middelen en geld, is het voor onderwijsinstellingen essentieel om vooraf goed na te denken over welke doelen zij met flexibilisering willen bereiken. Zonder een duidelijk geformuleerd doel kan de waarde van flexibilisering moeilijk worden vastgesteld, en blijft de vraag of de implementatie ervan daadwerkelijk rendabel is binnen de specifieke context van de instelling.

5.3 Doel en middel

Er is vaak verwarring tussen het doel en het middel wanneer het gaat om flexibel onderwijs. Flexibilisering wordt in veel gevallen gepresenteerd als een doel op zich, terwijl het in feite een middel zou moeten zijn om bepaalde onderwijsdoelstellingen te bereiken, zoals het verhogen van studiesucces, het verbeteren van de toegankelijkheid of het faciliteren van persoonlijke groei en zelfregulatie. Wanneer flexibilisering echter zonder duidelijke doelstelling wordt ingevoerd, ontstaat het risico dat de focus te veel komt te liggen op de vorm – het aanbieden van keuzevrijheid en flexibiliteit – zonder dat er voldoende aandacht is voor de vraag of dit daadwerkelijk bijdraagt aan het succes en welzijn van studenten.

Deze verwarring tussen middel en doel kan leiden tot situaties waarin flexibilisering wordt geïmplementeerd zonder goed te begrijpen wat men ermee wil bereiken. Dit kan resulteren in onnodige investeringen en een gebrek aan effectiviteit, omdat de flexibiliteit zelf als einddoel wordt gezien in plaats van een strategie om beter onderwijs te realiseren. Het is daarom van cruciaal belang dat onderwijsinstellingen eerst duidelijk formuleren welke doelen ze willen bereiken voordat ze overgaan tot de invoering van flexibel onderwijs. Alleen op die manier kan flexibilisering een effectief instrument zijn om de gewenste resultaten te behalen.

6. Vervolgonderzoek

Hoewel niet elke student behoefte heeft aan flexibel onderwijs en sommigen ervoor kiezen het reguliere curriculum te volgen, is het duidelijk dat flexibilisering maatwerk betekent voor degenen die er bewust voor kiezen. Het aanbieden van flexibel onderwijs vormt een belangrijk onderdeel van de onderwijsvisie van Hogeschool Inholland en ook van andere onderwijsinstellingen. Om flexibel onderwijs succesvol aan te kunnen bieden, moeten opleidingen goed weten waar ze staan en weten waar ze naartoe willen op het gebied van flexibilisering om daarmee het onderwijs beter aan te laten sluiten bij de behoeften, de (cognitieve, affectieve en logistieke) mogelijkheden en de interesses van hun studenten. Daarom wordt in vervolgonderzoek bij verschillende opleidingen van Hogeschool Inholland ingezoomd op de huidige en gewenste situatie rondom flexibilisering. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de beschreven verschijningsvormen van flexibilisering. Dit wordt bij verschillende opleidingen op dezelfde manier gedaan zodat op een later moment de resultaten kunnen worden vergeleken en er mogelijk uitspraken kunnen worden gedaan over het studiesucces. Bij het in kaart brengen van de flexibiliseringsbehoeften van opleidingen wordt ook onderzocht welke hulpmiddelen of instrumenten het beste ingezet kunnen worden door de opleidingsspecifieke studietoets om de studenten passend te begeleiden. De uitwerking van dit vervolgonderzoek draagt eraan bij dat het onderwijs beter aansluit op de behoeften, de (cognitieve, affectieve en logistieke) mogelijkheden en de interesses van de unieke student.

Referentielijst

- Belfi, B. E., Levels, M., & Van der Velden, R. K. W. (2015). De jongens tegen de meisjes: Een onderzoek naar verklaringen voor verschillen in studiesucces van jongens. *Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt*, 5. <https://doi.org/10.26481/umarep.2015005>
- Boelens, R., De Wever, B., & Voet, M. (2017). Four key challenges to the design of blended learning: A systematic literature review. *Educational Research Review*, 22(1), 1–18. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2017.06.001>
- Borghuis, P. G. (2019). *Blended learning in het hoger beroepsonderwijs: Flexibiliteit voor de student?* [Afstudeeropdracht]. Universiteit van Amsterdam. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://edu.nl/d6bbe>
- Brand-Gruwel, S. (2024). *Voorbij keuzestress: een hanteerbaar ontwerpperspectief op flexibel onderwijs* [Inaugurale rede, Maastricht University]. <https://doi.org/10.26481/spe.20240321sb>
- Brinkman, M., Vriens, F., Harmsen, L., & Stuijver, S. (2022). *Bouwstenen voor flexibel onderwijs. Versnellingsplan*. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://edu.nl/m6rug>
- Hogeschool Inholland (2022). *Brochure Social Work flexibele deeltijd*. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://www.inholland.nl/opleidingen/social-work-deeltijd/>
- Howlett, M. A., McWilliams, M. A., Rademacher, K., O'Neill, J. C., Maitland, T. L., Abels, K., Demetriou, C., & Panter, A. T. (2021). Investigating the effects of academic coaching on college students'

- metacognition. *Innovative Higher Education*, 46(2), 189-204. <https://doi.org/10.1007/s10755-020-09533-7>
- Huizinga, T., De Vries, S., De Vos, M., Te Lintelo., & L., Stuijver, S. (2022). *Flexibilisering in hethoger onderwijs: Studentbehoefte* (Rapport). Versnellingsplan Onderwijsinnovatiemet ICT
- Jonker, H., März, V., & Voogt, J. (2020a). Curriculum flexibility in a blended curriculum. *Australasian Journal of Educational Technology*, 36(1), 68–84. <https://doi.org/10.14742/ajet.4926>
- Jonker, H., Smits, A., & Gijsen, M. (2020b). *Flexibiliteit en studiesucces in het hoger beroepsonderwijs: literatuurverkenning* (Rapport). Hogeschool Windesheim.
- Krepel, A., Van Kessel, M., Karssen, M., & Saab, N. (2023). *Flexibilisering in het onderwijs: Verkenning binnen het funderend onderwijs* (Rapport). Kennisnet.
- Rao, K., & Meo, G. (2016). Using Universal Design for Learning to design standards-based lessons. *Sage Journals*, 6(4), 1–12. <https://doi.org/10.1177/2158244016680688>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Severiens, S., Wolff, R., & Van Herpen, S. (2014). Teaching for diversity: A literature overview and an analysis of the curriculum of a teacher training college. *European Journal of Teacher Education*, 37(3), 295–311. <https://doi.org/10.1080/02619768.2013.845166>
- Sins, P. (2023). *Zelfregulerend leren gaat niet vanzelf: Maar hoe dan wel?* Hogeschool Rotterdam Uitgeverij.
- Sluijsmans, D., & Segers, M. (2018). *Toetsrevolutie: Naar een feedbackcultuur in het hoger onderwijs*. Uitgeverij Phronese.
- Smith, K., & Hill, J. (2019). Defining the nature of blended learning through its depiction in current research. *Higher Education Research and Development*, 38(2), 383-397. <https://doi.org/10.1080/07294360.2018.1517732>
- Theelen, H., & Van Breukelen, D. H. J. (2022). The didactic and pedagogical design of e-learning in higher education: A systematic literature review. *Journal of Computer Assisted Learning*, 38(1), 1286–1303. <https://doi.org/10.1111/jcal.12705>
- Theobald, M. (2021). Self-regulated learning training programs enhance university students' academic performance, self-regulated learning strategies, and motivation: A meta-analysis. *Contemporary Educational Psychology*, 66(1), 1-45. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2021.101976>
- Tucker, R., & Morris, G. (2011). Anytime, anywhere, anyplace: Articulating the meaning of flexible delivery in built environment education. *British Journal of Educational Technology*, 42(6), 904-915. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2010.01138.x>

- Van Casteren, W., Janssen, B., Brukx, D., & Vroegh, T. (2021). Evaluatie experimenten leeruitkomsten deeltijd en duaal hoger onderwijs. *Te vinden op* <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/04/15/researchned-rapportevaluatie-experimenten-leeruitkomsten-deeltijd-en-duaalhoger-onderwijs>.
- Van der Kaap, G., Boschman, F., & Jonker, H. (2020). *Verkenning flexibilisering bij Associate Degrees Windesheim* (Rapport). Hogeschool Windesheim.
- Van Kuijk, J., Vrieze, G., & Peek, S. (2010). *Flexibiliteit in het mbo: Remmers en trekkers*. Expertisecentrum Beroepsonderwijs. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://ecbo.nl/onderzoekpublicatie/flexibiliteit-in-het-mbo-remmers-en-trekkers/>
- Versnellingsplan (2019). *Studentroutes* (Rapport). Geraadpleegd op 11 januari 2024, van https://www.versnellingsplan.nl/wp-content/uploads/2021/08/Flyer_Zone_Flexibilisering.pdf
- Versnellingsplan (2021). *Pilot Microcredentials*. Versnellingsplan. Geraadpleegd op 7 december 2023, van <https://www.versnellingsplan.nl/Kennisbank/pilot-microcredentials-2/>
- Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (2011). Self-regulated learning and performance: An introduction and an overview. In B. J. Zimmerman & D. H. Schunk (Eds.). *Handbook of self-regulation of learning and performance* (pp. 1–12). Routledge.